

Discussie

Loek Groot

Het verrassingseffect van de StemWijzer is niet verrassend

Dr. L. Groot is econoom en filosoof en werkzaam bij SISWO.

De StemWijzer is de enige kieswijzer die als merknaam is gedeponeerd, die van de rijksoverheid een subsidie ontvangt, die kan bogen op een lange ervaring, waaraan een heel interdisciplinair team aan werkt en qua bezoekersaantal het meest succesvol is. Ik kon de lat dus niet hoger leggen door juist de StemWijzer te evalueren op tamelijk algemene criteria. Tegelijk mag tegen deze achtergrond worden verwacht dat dit programma deze toets der kritiek zou kunnen doorstaan. Dat is niet het geval en dat houd ik staande, ook na lezing van de reactie van de samenstellers van de StemWijzer.

In mijn kritische evaluatie presenteer ik een groot aantal onjuistheden, onvolkomenheden, tekortkomingen en ongelukkig gemaakte keuzes. De conclusie van de samenstellers is dat mijn kritiek 'enkele feitelijke onjuistheden bevat'. Daar wil ik het wel voor doen, aangenomen dat alle andere kritiekpunten nog fier overeind staan. Dat laatste is ook zo, want de samenstellers van de StemWijzer hebben er in hun reactie voor gekozen mijn kritiek groeps- en niet puntsgewijs te bespreken en dan nog alleen in het tweede deel. In het eerste deel wordt omstandig uitleg gegeven over de geschiedenis, het doel, de methode en het stemadvies: welis-

waar informatief, maar niet ter zake in een reactie op kritiek. In die uitleg ontbreekt waarom mijn kritiekpunten dan bezijden de kwestie of bezijden de waarheid zouden zijn. Maar, het veelgeprezen educatieve doel is geen vrijbrief om het met de kwaliteit van het *stemadvies* niet zo nauw te nemen - tenzij het 'verrassingseffect' van het advies doelbewust wordt nagestreefd.

Door deze aanpak komen we niet te weten of de samenstellers het achteraf wel zo gelukkig vinden dat bij het thema Ethische Kwesties twee van de drie stellingen over levensbeëindiging (euthanasie en de pil van Drion) handelen; of de verhouding tussen vier stellingen over verkeer en milieu tegenover slechts één over onderwijs (of zelfs geen, want ik beargumenteer dat de samenstelling van het schoolbestuur feitelijk niet over onderwijs gaat, maar thuishoort onder een thema Democratie en Zeggenschap) en maar drie over Arbeid en Sociale Zekerheid samen verdedigbaar is; of de zinsnede 'geheel naar draagkracht' bij de stelling over ziektekostenpremies (de PvdA zou daar, met de vvd, tegen zijn omdat zij 'grotendeels naar draagkracht' wil heffen) voor de toedeling van de PvdA niet zeer ongelukkig uitpakt? In ieder geval stel ik vast dat in

de Stemwijzerversie van 2003 de pil van Drion niet meer voorkomt, net zo min als de vraag over het schoolbestuur, en dat 'geheel naar draagkracht' is vervangen door 'naar draagkracht' (nu is de PvdA ineens voor!). Het doet er blijkbaar allemaal niet toe, omdat mijn kritiek 'geschreven is vanuit andere ideeën en uitgangspunten dan wij met de StemWijzer hebben'.

Het idee van waaruit ik de kritiek heb geschreven is dat het gros van de deelnemers gewoon een zo goed mogelijk, liefst 'juist' stemadvies wil hebben. Nu kan het zo zijn dat de makers allerlei andere opvattingen over en doelstellingen voor een kieswijzer voor ogen hebben, maar het is, afgezien of ze daarin slagen of niet, de vraag of deelnemers hieraan een boodschap hebben. In de reactie wordt hoog opgegeven van het educatieve doel, bijvoorbeeld de StemWijzer 'als startpunt voor discussies in de klas', 'het "verrassingseffect" als aanleiding voor vergelijking van de partijstandpunten en voor verdere discussie met familie en vrienden'. En dat het stemadvies verkeerd zou kunnen zijn is niet zo erg, want 'Zij hechten niet teveel waarde aan het stemadvies, maar worden wel aan het denken gezet. Juist het "verrassingseffect" wordt op prijs gesteld.' Ik vind dat een zwaktebod. Het aangehaalde NIPO-onderzoek weerspreekt overigens dat weinig waarde wordt gehecht aan het advies: bij een kwart speelde het stemadvies wel degelijk een rol bij het bepalen van de keuze en 4% geeft ruiterlijk toe door het advies van politieke voorkeur te zijn veranderd.

Ik zal nu reageren op de punten die in het tweede deel van de reactie aan de orde komen.

Ad 1. Het is waar dat er altijd onderwerpen zijn die misschien ook hadden moeten worden opgenomen. Mijn punt is echter dat binnen de restrictie van dertig stellingen er door de grote overlap (zie ook onder 3) voldoende ruimte was om zes stellingen over ontbrekende issues zoals privatisering, levensloop- en gezinsbeleid, verplichte integratie of gesubsidieerde arbeid op te nemen. Daarnaast wordt vermeld dat mijn kritiek op de dubbele weging van thema's terecht was, terwijl het dubbel laten wegen van thema's van grote invloed is op het stemadvies. Maar ook het dubbel laten wegen van stellingen in plaats van hele thema's blijft een slag in de lucht: waarom niet driedubbel, of op een schaal van 1 tot 10, of waarom niet 'onder de motor-

kap' wegen naar het belang dat partijen aan bepaalde issues toekennen zoals *Doe de stemtest* in België doet?

Ad 2. Er wordt gesteld dat ik door tekstexegeses tot heel andere standpunten voor partijen kom dan de StemWijzer. Ik doe niet anders dan bij drie stellingen waar ik twijfel aan de toedeling, de desbetreffende passages uit de verkiezingsprogramma's citeren. Iedere lezer kan zo de spanning voelen tussen enerzijds de gemaakte toedeling en het ingenomen partijstandpunt, wat pregnant tot uitdrukking komt in de confrontatie van de passage dat de PvdA de ziektekostenpremie *grotendeels* inkomensafhankelijk wil maken, terwijl ze bij de gewraakte stelling wegens de zinsnede 'geheel naar draagkracht' worden ingedeeld bij de VVD en D66 die een volledig uniforme nominale premie wensen.¹ Hier is weinig exegese, volgens Van Dale 'verklaring van een geschrift', 'uitlegkunde', voor nodig geweest.

Een ander belangrijk punt is de autorisatie, welke wordt gedaan door 'gezaghebbende personen', in voetnoot 6 nader gespecificeerd als de campagneleiders, iemand uit de programcommissie of iemand uit het campagne-team. Dit lijkt me een wankel basis (zie ook het iken hieronder). Binnen partijen bestaan er vaak aanzienlijke verschillen van mening over onderwerpen, de reden waarom standpunten in verkiezingsprogramma's veel genuanceerder zijn dan het dichotome eens- of oneens van een stelling. Toegegeven, dit is een probleem voor alle kieswijzers. Er is wel wat aan te doen om dit verlies aan nuance enigszins te herstellen. Gezien het hoofddoel van de StemWijzer, kiezers informeren hoe partijen over bepaalde kwesties denken, zou de mogelijkheid om bij elke stelling te kunnen doorklikken naar relevante passages in partijprogramma's op zijn plaats zijn (zoals de sbs6-kieswijzer doet). Het is bovendien de StemWijzer, niet de partijen, die het stemadvies geeft en bijgevolg is de StemWijzer verantwoordelijk voor eventuele fouten die worden gemaakt bij de autorisatie van de gemaakte toedeling van partijposities. Autorisatie kan een hulp of check zijn, maar de StemWijzer gebruikt het als vrijbrief om alle kritiek op dubieuze toedelingen te negeren (of op het conto van campagneleden te schuiven) want 'Uiteindelijk nemen wij toch liever de partijdeskundigen serieus, dan dat wij in discussie moeten gaan over wat een partij "echt" zou vinden.'

Ad 3. De overlap vindt plaats bij zes combinaties van twee stellingen die qua inhoud zo verwant zijn (bijvoorbeeld salarissen van managers onderbrengen in een CAO en het toptarief van de IB niet verlagen) dat het niet verwonderlijk is als een partij het bij de ene stelling (on)eens is, zij ook (on)eens is bij de andere stelling. Als dat bovendien voor nageen alle partijen geldt, dan moet de StemWijzer maar uitleggen waarom dat voor de kiezers niet zal gelden, een kleine minderheid uitgezonderd. Een stemprogramma moet altijd woekeren met zijn stellingen en moeilijke keuzen maken. De keuze hier is ofwel het handhaven van de overlap, ofwel ruimte maken voor zes stellingen over kwesties die nu niet zijn opgenomen. Die keuze is niet moeilijk.

Ad 4. De StemWijzer stelt dat als je alle dertig stellingen meeneemt er wel voldoende discriminerend vermogen is tussen partijen. Onverkort blijft dan mijn bezwaar van kracht dat bij de subset van 22 stellingen over sociaal beleid in ruime zin (dus met weglating van de acht stellingen over ethiek, democratie en buitenlands beleid) er nauwelijks verschil is tussen PvdA, CDA en D66.² De oorzaak is dat enerzijds niet de goede en anderzijds te veel overlappende stellingen zijn opgenomen.

Ad 5. Bij het ijken gaat het *niet* om te controleren of doorgewinterde politici wel bij hun eigen partij uitkomen, zoals de makers suggereren door het toevoegen van woorden tussen haken binnen een citaat. Ik heb gezegd dat 'Het zou zo moeten zijn dat wanneer politieke experts, bijvoorbeeld doorgewinterde politici uit de Eerste Kamer die precies weten waar de verschillende partijen voor staan, wordt gevraagd een 'PvdA-bril' op te zetten, dat de StemWijzer dan een bijkans 100% PvdA-affiniteits-

score geeft.' De eis van een bijkans 100%-score is veel strenger dan de StemWijzer-eis van uitkomen op een bepaalde partij, wat voor een expert een koud kunstje is; zie Deetman. De StemWijzer neemt genoeg met een thermometer die aangeeft of het warm (CDA) of koud (PvdA) is, terwijl het in dit geval mogelijk is er een te maken die op de graad nauwkeurig werkt. Ik ben er ook bijna zeker van dat bij het ijken de dubieuze gevallen de voornaamste oorzaak blijken waarom beroespolitici de 100%-affiniteitscore niet halen. Dit ijken moet dus worden gedaan *nadat* de StemWijzer is gemaakt en geautoriseerd, maar *voordat* hij wordt gelanceerd. Discussabele beslissingen door campagneleden of ongelukkige formuleringen van stellingen komen dan naar boven.

Ad 6. Mijn stelling is inderdaad dat de StemWijzer is gebaseerd op de veronderstelling dat kiezers over allerlei issues (variërend van camera-toezicht, onroerend zaakbelasting, schoolbesturen tot vredesoperaties) een mening moeten hebben, wat volgens de samenstellers van de StemWijzer een misvatting is. Feit is dat kiezers dertig stellingen moeten beantwoorden met eens, oneens of neutraal. Zonder dat de kiezers hun meningen prijsgeven, is überhaupt geen stemadvies mogelijk. Het kan wel zijn dat een kiezer over zijn mening moet nadenken, maar dat doet iedereen die naar een mening over iets wordt gevraagd. Het laatste punt: zwevende of politiek niet-onderlegde PvdA-kiezers leggen een D66-, SP- of GL-stemadvies waarschijnlijk veel minder gemakkelijk naast zich neer dan een CU-stemadvies. Dat de samenstellers in mijn kritiek geen enkele bruikbare suggestie kunnen ontdekken, zoals uit hun slotzin valt op te maken, is betreurenswaardig.

Noten

1 Idem dito stelt de PvdA (Verkiezingsprogramma 2002 *Samen voor de toekomst*, p. 76), onder het hoofdje 'kiesrecht voor niet-Nederlanders', 'dat het daarom goed [is] dat niet-Nederlanders kunnen meestemmen (actief kiesrecht) bij andere verkiezingen', terwijl ze bij deze stelling een neutrale (sic) positie toebedeeld krijgen.

2 Die verschillen zijn er overigens wel degelijk (zie Loek Groot, 2002, *Het sociale gezicht van de politiek: Een analyse van de verkiezingsprogramma's 1998 en 2002 van VVD, PvdA, CDA, D66 en GroenLinks*, SISWO-Cahier nr. 4 (www.siswo.uva.nl/media/media)).